

Ягодзінський С.М.

САМООРГАНІЗАЦІЯ СУЧАСНОГО НАУКОВОГО ПРОСТОРУ

У кінці ХХ ст. наука, абсолютизуючи функцію безпосередньої продуктивної сили, набула ознак суспільного дискурсу, рівень відповідальності якого став пропорційним кількості впроваджених інноваційних технологій. Структура нової форми організації науки вимагала не тільки зміни мети діяльності вченого і його ціннісних орієнтирів, а й трансформації відношення суспільства до нового знання, перегляду механізмів його легітимації. Деякі дослідники, зокрема І.С. Добронравова, Л.Г. Дротянко, В.О. Лекторський, В.С. Стьопін, В.Л. Чуйко та інші, саме з цим пов'язують зростання інтересу філософів, соціологів, психологів до аналізу науки та її впливу на масову свідомість. Здійснюючи перегляд і корінну реконструкцію історії науки та прагнучи окреслити прогнози щодо її майбутнього, вони відмічають, що ключовою характеристикою сучасної науки є створення нею наукового простору (Л.В. Рижко). Сьогодні наука постає як суто колективне підприємство, «в якому навіть діяльність теоретика-одинака має сенс лише в рамках діяльності наукового співтовариства» [Нугаєв Р.М. Смена научних парадигм // Науковедение. – 2000. – № 2. – С. 112]. Більше того, якщо розвиток класичної науки (В.С. Стьопін) спирався на діяльність окремих учених, які визначали пріоритетні напрями досліджень, то в науці інформаційної доби перетворення інформації, факту, гіпотези на наукове знання є актом колегіальної дії. Мільйони людей та їх комп'ютери зайняті «дослідженням ракових клітин, пошуком простих чисел..., розробкою синтетичних ліків, моделюванням молекул – розв'язанням настільки громіздких обчислювальних задач, які й не снилися вченим минулого» [Рейнгольд Г. Умная толпа : новая социальная революция. – М., 2006. – С. 103]. Такі тенденції змушують нас суб'єктом пізнавального процесу визнати наукові колективи та співтовариства, які міцними путями поєднані в єдиний упорядкований складний *самоорганізований механізм*.

Проте глобалізація науки та розширення наукового простору породжують низку соціокультурних проблем, основну з яких можна охарактеризувати як *втрату автентичності*. В наш час наукові здобутки часто позбавлені авторства, запатентовані корпораціями чи конструкторськими бюро, перетворені на бренди й захищені законодавством. Як відмічає О.П. Огурцов, у сучасній науці діють армії, а не солдати [Огурцов А.П. Социальная история науки // Философия, наука, цивилизация. – М., 1999. – С. 64]. Їх успіх залежить не стільки від хоробрості й таланту кожного вченого, скільки від технічного озброєння та обсягів фінансування. Справді, якщо комерційна структура виділяє кошти на проведення наукових досліджень, то головною вимогою щодо результату є їх якнайшвидше впровадження й отримання прибутку. Через це дослідники не мають іншого шляху легітимації власної діяльності, окрім включення до комунікативного поля науки та адаптації в ньому. Створений у такий спосіб науковий простір відіграє нормуючу, раціоналізуючу функцію, визначаючи методологічну й соціокультурну складові науки як форми суспільної свідомості.

Це певним чином пояснює причину розробки й підтримки науково-дослідними установами, навчальними закладами та окремими вченими роботу власних інтернет-порталів. Їх функціонування обумовлене не лише іміджевими міркуваннями, а й покликане забезпечити присутність в інформаційному просторі, відмежуватися від «інформаційного шуму». На веб-сторінках розміщуються відомості щодо специфіки діяльності, здобутих результатах, перспективах, публікуються електронні варіанти монографій і статей, організуються тематичні форуми, конференції, ведеться міждисциплінарна та міжнародна співпраця. Як відмічається в ряді праць, такий розвиток комунікаційної мережі дозволяє цілком об'єктивно, незважаючи на поглиблення колективізму в науці, оцінити персональний вклад учених, визначити їх статус і науковий авторитет [Онопрієнко В.І. Наукове співтовариство. – К., 1998. – С. 37-38], а загалом – надати науковому простору механізмів самоорганізації. Наукове співтовариство за цих умов виступає основою збереження наукових традицій, індикатором інновацій, критерієм науковості, місцем критики, узгодження та схвалення нових ідей і гіпотез.

Зміна *інтенсивності та структури комунікацій*, а також їх безпосередній вплив на розвиток сучасної науки підтверджують і статистичні дані. Аналіз інформації щодо публікації наукових статей у журналах США показав, що з середини 70-х років ХХ ст. їх кількість невпинно зростає. При цьому на одну надруковану статтю приходилось близько 10-12 випадків комунікації між вченими з приводу рецензій, відгуків, рекомендацій тощо [King D.W., Donald D., Roderer N.K. Scientific journals in the United States. – Stroudsburg, 1981. – p 180-210]. Експоненціальне накопичення інформації змушує шукати нові способи її представлення, обробки, розповсюдження, а також контролю за змістом та автентичністю. Дійсно, сьогодні неможливо ретельно опрацювати усі монографії та дисертаційні роботи з деякої проблеми, тоді як статті, реферати, анотації знаходять чільне місце в наукових комунікаціях. Ефективними стають максимально стислі, проте змістовно наповнені повідомлення, які відображають не стільки процес дослідження, скільки його результати, а також шляхи практичного застосування. Ці вимоги є свідченням *трансформацій жанрової стилістики наукового дискурсу*, домінування в ній різних видів комп'ютерного та неформального спілкування. Зрозуміло, що вимога стислості, лапідарності наукового повідомлення призводить до утруднення адекватної оцінки наукової інформації та рівня її новизни, зниження якості наукових робіт, стимулює плагіат, компіляцію, породжує відсутність цілісності в сприйнятті проблем тощо.

Поза тим прагнення вчених надати науковому простору ознак самоорганізації та саморегуляції не можна не вітати. Така структура науки перетворює її на вид суспільного дискурсу, забезпечує суспільний контроль за діяльністю вчених, руйнує тенденції до надмірної комерціалізації, привласнення наукових здобутків. Науковий простір розширює перспективу дослідника, дає свободу діям учених, сприяє консолідації їх сил, поглиблює міждисциплінарну співпрацю, залишаючи при цьому широке поле для індивідуальної творчості, не регламентуючи її. Сформований у такий спосіб науковий дискурс відіграє роль своєрідного фільтру, є способом організації хаосу, перетворення його на порядок, методом контролю за результатом. Сприяючи розгортанню діалогів, дебатів, суперечок науковий дискурс вимагає перетворення їх на раціональну продуктивну, зв'язну, завершену дискусію. Саме це й надає сфері наукового простору з одного боку визначеності й стійкості, а з іншого – динамічності та відкритості.